

ПРАВО

НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ISSN 2307-3322

Випуск №21 · Частина II · 2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 21

Частина II

Том 3

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін.

Постанова Президії ВАКу України № 205/5 від 08 червня 2005 року.

Проведено перереєстрацію видання, Постанова Президії ВАКу України № 105/3 від 08 липня 2009 року.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:	Бисага Ю.М. – д.ю.н., професор
Заст. гол. редактора:	Гарагонич О.В. – к.ю.н., доцент
Вчений секретар:	Белов Д.М. – к.ю.н., доцент
Члени редколегії:	Бобровник С.В. – к.ю.н., професор
	Булеца С.Б. – к.ю.н., доцент
	Воронова Л.К. – д.ю.н., професор, академік Академії правових наук України
	Гомонай В.В. – к.ю.н., доцент
	Греца Я.В. – к.ю.н., доцент
	Грошевий Ю.М. – д.ю.н., професор, академік Академії правових наук України
	Дзера О.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Академії правових наук України
	Козюбра М.І. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Академії правових наук України
	Колодій А.М. – д.ю.н., професор
	Кубічек П. – к.ю.н., професор, Університет імені Я.А. Коменського, м. Братислава (Словацька Республіка)
	Лазур Я.В. – д.ю.н., професор
	Лемак В.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Академії правових наук України
	Марек К. – к.ю.н., професор, Університет імені Т.Г. Масарика, м. Брно (Чеська Республіка)
	Марцеляк О.В. – д.ю.н., професор
	Митровка Я.В. – к.ю.н., доцент
	Палінчак М.М. – к.і.н., доцент
	Патакійова М. – професор, доктор права, к.ю.н., проректор Університету імені Я.А. Коменського, м. Братислава (Словацька Республіка)
	Петришин О.В. – д.ю.н., професор, академік Академії правових наук України
	Праневічне Б. – к.ю.н., професор, Університет імені Миколаша Ромеріса, м. Вільнюс (Литовська Республіка)
	Рогач О.Я. – д.ю.н., професор
	Семерак О.С. – к.ю.н., професор
	Сідак М.В. – д.ю.н., професор
	Скрипнюк О.В. – д.ю.н., професор
	Фазикош В.Г. – к.ю.н., професор
	Чечерський В.І. – к.ю.н., доцент
	Ярема В.І. – д.е.н., професор

Рекомендовано до друку

Вченою радою Державного вищого навчального закладу

„Ужгородський національний університет”, протокол № 2 від 28 березня 2013 року.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія ВК № 7992, видане Державним комітетом телебачення і радіомовлення 09.10.2003 р.

Кулинич К.С. СУДОВА СИСТЕМА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПЕРЕДОДНІ РЕФОРМИ 1864 РОКУ.....	198
Шевченко Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВЕДЕННІ ПЕРЕВІРОК ДОДЕРЖАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО НАДАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ.....	202

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО..... 206

Аббакумова Д.В. РАДА ЄВРОПИ І КОМІТЕТ МІНІСТРІВ: ДЕЯКІ ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ.....	206
Бабін Б.В. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДОКТРИНИ МОРСЬКОГО ПРАВА У РАДЯНСЬКІЙ ПЕРІОД.....	209
Водяніков О.Ю. ПРИНЦИП ПОДАТКОВОЇ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРАВІ.....	213
Зубарева А.Є. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ ІЗ ІНСТИТУЦІЙНИМ МЕХАНІЗМОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	218
Ільїна Р.Ю. НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СФЕРІ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ ВІДПОВІДНО ДО МІЖГЕНЕРАЦІЙНИХ ПРАВ.....	222
Кирилюк Н.В. ПРИНЦИП СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ І НАДНАЦІОНАЛЬНІСТЬ.....	225
Колотуха І.О. ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ.....	231
Кононенко В.П. ВЛИЯНИЕ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ НА РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА ПРИЗНАНИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ.....	232
Новикова А.Е. МЕЖДУНАРОДНАЯ КОРРЕКТИРОВКА ПРАВООЗАЩИТНЫХ РИСКОВ: ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНСТИТУТЫ.....	235
Панфилова Ю.М. МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ПРОВЕДЕНИЯ МОРСКИХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ВОДАХ МИРОВОГО ОКЕАНА.....	240
Попович К.Б. ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ (ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ) МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	244
Раскалей М.О. МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ПРАВО. ПИТАННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ.....	248
Стукаленко О.В. НОТАТКИ ЩОДО КЕРІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЄС В БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ.....	251
Федосєєв В.В. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ.....	254
Шостко О.Ю. СУЧАСНА ПОЛІТИКА ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	257

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА..... 261

Байрачна В.В. ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІНСТИТУЦІЙ ГАЯ.....	261
Попадинець Г.О. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК СИСТЕМА ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА.....	264

7. Labaria E. Lopez v Ostra vs Spain, Oposa v Factoran/ Elliroz Labaria .-Available at: http://eliroz_labaria.tigblog.org/post/4404629?setia_cookie=true. – Accessed April 7, 2013.
8. Allen T. The Philippine Children Case: Recognizing Legal Standing for Future Generations/ Allen Ted/ The Georgetown Int'l Env. Law Review [Vol.6:713]. – pp. 713-741
9. Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environment and Natural Resources («DENR») (33 I. L.M. 173 (1994).
10. Gatmaytan Dante B. 15 George Town International Law Review 457 (2003)/ Proquest ABI /INFORM. – 457 P.- Available at: <http://www.highbeam.com/doc/1P3-353068811.html>. – Accessed April 7, 2013.
11. Petrenko O.V. «The Concept of Future Generations Rights in International and National Law: Problems, Tendencies and Perspectives» /O.V. Petrenko //Law and Politics // Human and Environment. – №12, 2011. – 2077 – 2083 pp.
12. A-Khavari Afshin, Rothwell D. The ICJ and the Danube Dam Case: A Missed Opportunity for International Environmental Law? /Afshin A. Khavari, D. // Melbourne University Law Review. – № 22, 1998. – 507-537.
13. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia), 1997 ICJ 7 (Judgment of 25 September).
14. Howley J. The Gabčíkovo- Nagymaros Case: The Influence of the International Court of Justice on the Law of Sustainable Development// Queensland Law Student Review. – Vol. 2. – 1, 2009. – 1-19 pp.
15. Hunter T. Equality for Earth- The Role of Intergenerational Equity and Customary International Law / T. Hunter //The National Legal Eagle. – Vol. 17: Article 6, 2011.19-21 pp.
16. Nuclear Tests case (New Zealand v France) ICJ Reports 1995 Dissenting Opinion of Weeramantry J
17. Jedidiah D. Vander Klok Transboundary Environmental Effects in World Bank Project Planning: Recommendations, Structure, and Policy.-Available at: <http://lawlib.wlu.edu/lexopus/works/182-1.pdf>. – Accessed April 7, 2013.
18. Schneeberger K. Intergenerational equity: implementing the principle in mainstream decision-making /K. Schneeberger // 20 (2011) 23 E.L.M. – 20-29 pp.
19. Nuclear Tests case (New Zealand v France) ICJ Reports 1995 Dissenting Opinion of Weeramantry J
20. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), 2010 ICJ 14 (20 April 2010)
21. Court allows Uruguay pulp mills// BBC News. – Available at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5175420.stm>. – Accessed April 2, 2013.
22. Tladi D. Principles of sustainable development in the case concerning Pulp Mills on the river Uruguay. – Available at: <http://www.ido.int/Documents/Rio/01.%20Pulp%20Mills%20on%20the%20River%20Uruguay.pdf>. – Accessed April 2, 2013.
23. Mc Dermott, M.J. International Environmental Disputes and the need for the Court- commissioned independent experts//Boston College international and Comparative Law Review Vol. 34: E. Supp. 67 (2011). – Available at: <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol34/iss3/6>. – Accessed April 14, 2013.
24. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v Uruguay) 2010 ICJ (20 April 2010) (Pulp Mills); separate Opinion of Canzado Trindade J
25. Judgement by default //case № 2-3517/12//proceeding № 2/427/451/13 of Sverdlovskij city court of Luhanskij region, (April 9, 2013). – Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30548209>. – Accessed April 14, 2013.
26. Resolution of Primorskij district court of Odessa// case № 2a-549/11//proceeding № 2a/1522/70/12 (September 17, 2012). – Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26034928>. – Accessed April 14, 2013.

УДК 341.1/8

ПРИНЦИП СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ І НАДНАЦІОНАЛЬНІСТЬ

THE PRINCIPLE OF SOVEREIGN EQUALITY OF STATES AND SUPRA-NATIONALITY

Кирилюк Н.В.,

аспірант

кафедри міжнародного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

На сучасному етапі розвитку інституційного механізму міжнародного співробітництва в структурах міжнародних організацій можуть діяти органи, наділені наднаціональними повноваженнями. Така практика не викликає застережень серед держав-членів і служить важливим інструментом забезпечення ефективності діяльності міжнародних організацій та досягнення ними цілей своєї діяльності і не суперечить принципу суверенної рівності держав.

Ключові слова: принцип суверенної рівності, наднаціональність, міжнародна організація, держави-члени.

На современном этапе развития институционального механизма международного сотрудничества в структурах международных организаций могут действовать органы, наделенные наднациональными полномочиями. Такая практика не вызывает опасений среди их государств-членов и служит важным инструментом обеспечения эффективности деятельности международных организаций и достижения ими целей своей деятельности и не противоречит принципу суверенного равенства государств.

Ключевые слова: принцип суверенного равенства, наднациональность, международная организация, государства-члены.

At the present stage of development of institutional mechanism for international cooperation in the structures of international organizations may operate bodies endowed with supranational powers. This practice does not cause warnings among their member States and serves as an important tool to ensure the effectiveness of international organizations and achieve their goals of its activities and is not contrary to the principle of sovereign equality of States.

Key words: the principle of sovereign equality, supra-nationality, international organizations, Member States.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародного права, наднаціональність є однією з найбільш диспутивних категорій в науці та практиці міжнародного права. Як слушно зауважує О.М. Шпакович: «наднаціональність як правова категорія є предметом жвавих дискусій... різні групи науковців... приймають ту чи іншу концепцію, але загальноновизнаної теорії наднаціональності не існує» [1].

Саме відсутність загальноновизнаної концепції наднаціональності з точки зору міжнародного права становить одну із ключових проблем для її застосування в практиці міжнародних правовідносин. В той же час, це не робить наднаціональність недопустимою з точки зору міжнародного права. Як слушно зауважив російський дослідник цього явища А.И. Мойсеев відсутність загальноприйнятого наукового визначення наднаціональності, аж ніяк не свідчить про відсутність такого явища [2, с.185-202].

Сутність наукової розробки проблеми. Серед теоретиків міжнародного права, які зробили значний внесок у розвиток вчення про наднаціональність та принцип суверенної рівності держав, треба відзначити таких науковців як Є.А. Шибаєва, В.С. Шевцов, Г.І. Тункін, В.А. Василенко, А.І. Дмитрієв, А.И. Мойсеев, А.М. Талалаєв, С.В. Черніченко та ін.

Метою даної статті є аналіз наукових підходів до визначення та розуміння наднаціональності в міжнародному праві, а також практика застосування цієї концепції в міжнародних правовідносинах, дослідження структури міжнародних організацій та наділення їх органів наднаціональними повноваженнями.

Виклад основного матеріалу. Справді, в науці міжнародного права точилися і продовжують вестися активні дискусії щодо того, який саме зміст має поняття «наднаціональність». Більше того – якщо у зарубіжній міжнародно-правовій літературі, зокрема англомовній, застосовується один термін – «supra-nationality», то в українській, російській та радянській літературі юристи-міжнародники, зокрема О.О. Мойсеев, А.М. Талалаєв, С.В. Черніченко та ін., також застосовують і термін «наддержавність» (рос. надгосударственность) [3, с. 369-370].

Можна зустріти різні погляди на підтримку застосування того чи іншого терміну. Так, російський вчений О.О. Мойсеев обстоює необхідність використання саме терміну «наддержавність». На його думку, цей термін: «точніше передає суть явища» і є більше коректним перекладом з відповідних іншомовних відповідників [4, с. 267].

Ми вважаємо, що в цьому випадку найкоректнішим видається застосування саме поняття «наднаціональність». В першу чергу, це пов'язано з тим, що у вітчизняній доктрині міжнародного права це поняття застосовується значно частіше ніж термін «наддержавність» [5], з чим, зрештою, погоджується і О.О. Мойсеев, який, як вже йшлося вище, обстоює необхідність застосування терміну «наддержавність». Саме тому, в цій роботі ми користуватимемося терміном «наднаціональність», проте у випадку цитування авторів які застосовували поняття «наддержавність», буде використовуватися останній для коректності цитат.

Щодо розуміння поняття «наднаціональність», то, як вже наголошувалося вище, на сучасному етапі його однозначне розуміння в міжнародному праві відсутнє. В той же час, можна простежити певну еволюцію його розуміння з точки зору міжнародного права.

Наприклад, С.В. Черніченко в радянський період стверджував, що наддержавні процедури є «наддержавними»: «...лише в тому значенні, що... їх питання за своєю природою відносяться до сфери внутрішньої компетенції держав» [6, с. 97]. Схожої точки зору притримувався і А.Н. Талалаєв, який однією із ознак наддержавності називав право органу і організації на втручання у важливі питання, що відносяться до внутрішньої компетенції держав [7, с. 370].

Подібне розуміння «наднаціональності» з впевненістю можна назвати однобоким і таким, що не враховує усіх реалій міжнародних правовідносин на сучасному етапі. В першу чергу, слід наголосити, що, як доводить практика функціонування наднаціональних механізмів в рамках міжнародних організацій, вони спрямовані на регулювання відносин між державами, а не в середині держави. В іншому випадку, це однозначно було б трактовано як порушення такого принципу *jus cogens*, як принцип невтручання у внутрішні справи держав, на що вказують також і А.С. Фещенко та О.О. Шибаєва [8, с. 37-38].

Проте, ми не заперечуємо, що розвиток міжнародного права включає в сферу його регулювання все ширше коло питань, перебираючи їх із внутрішньодержавної компетенції. Але цей процес має певні межі, в тому числі і у щодо застосування наднаціональних механізмів. Як обгрунтовано вказує А.С. Фещенко: «певні питання, які традиційно вважалися предметом внутрішньої компетенції держав, можуть підлягати міжнародно-правовому регулюванню без участі наднаціональних структур» [8, с. 168].

На сучасному етапі розвитку міжнародного права не існує єдиного підходу до розуміння поняття «наднаціональність» в міжнародному праві. Як обгрунтовано зауважував російський вчений М.Л. Ентін, юридична природа цього явища продовжує залишатися спірною і через плутанину з термінологією, про яку вже йшлося в цій роботі вище, спеціалісти часто доходять до кардинально протилежних висновків [9, с. 135]. Схожу точку зору висловлює і О.О. Мойсеев, який стверджує, що: «наддержавність, до цього часу, є найбільш суперечливим поняттям в міжнародному праві» [10, с. 267].

Проте окремі вчені робили спроби дати міжнародно-правове визначення цього поняття. Наприклад, А.С. Фещенко визначав наднаціональність як: «сукупність повноважень (юридично закріплених або передбачуваних), якими держави наділяють визначений міжнародний орган для цілеспрямованого регулювання їх взаємовідносин, причому ці повноваження мають пріоритетний характер по відношенню до існуючої компетенції держав-членів, включаючи можливість прийняття обов'язкових для них рішень» [8, с. 170].

Натомість, інші вчені наводять в своїх дослідженнях окремі ознаки наднаціональності з точки зору міжнародного права. Наприклад, А.М. Талалаєв до таких зараховує:

- 1) право органу, організації чи спільноти зобов'язувати своїх членів без їх згоди і проти неї шляхом прийняття обов'язкових рішень більшістю голосів;
- 2) право своїми рішеннями зобов'язувати та уповноважувати фізичних або юридичних осіб чи державні органи держав-членів безпосередньо без трансформації цих рішень в національне право держав;

3) наділення правом приймати такі рішення неподставницькі органи – органи, які складаються із незалежних від держав міжнародних службовців;

4) право органу і організації на втручання у важливі питання, що відносяться до внутрішньої компетенції держав [11, с. 369-370].

Вище вже йшлося, що четверту ознаку наднаціональності з концепції А.М. Талалаєва слід розглядати як неприпустиму з точки зору міжнародного права, в тому числі в частині суперечності принципу невтручання у внутрішні справи іншої держави. В цьому випадку поширення дії наднаціональних механізмів на сфері, що відносяться до внутрішньої компетенції держав, може відбуватися двома способами:

– у вигляді санкцій за невиконання рішень наднаціональних органів, прийнятих із цього приводу, які носять рекомендаційний характер;

– у вигляді висування умов для держав, виконання яких повинне передувати вжиттю певних рішень чи заходів міжнародного органу чи організації стосовно неї.

Що ж до решти ознак, які наводить А.М. Талалаєв, то в цілому вони відповідають теорії та практиці застосування наднаціональних механізмів в сучасному міжнародному праві. Проте слід вказати, що дуже часто такі органи (зокрема, в практиці Європейського Союзу) приймають рамкові рішення, залишаючи на розсуд держави-члена вибір характеру та способу його виконання.

Існування цього явища у міжнародних правовідносинах та застосування таких механізмів, породжує логічне запитання: наскільки такі процеси є сумісними із міжнародним та національним правом. Особливо гостро в цьому контексті стоїть питання співвідношення наднаціональності із принципом суверенної рівності держав та безпосередньо із їх суверенітетом, адже апріорі вважається, що держава є основним суб'єктом міжнародного права, її згода є обов'язковою для створення норм міжнародного права, а будь-яке обмеження суверенітету, за винятком випадків передбачених в міжнародному праві, – неприпустимим.

На основі такого підходу, принцип суверенної рівності держав розглядається як юридична передумова гарантування та забезпечення, в тому числі, недопустимості будь-якого обмеження суверенітету та незалежності держав. В цьому контексті саме поняття «наднаціональність» видається несумісним із принципом суверенної рівності держав, а її застосування в практиці міжнародних правовідносин – грубим порушенням цього принципу.

В першу чергу, необхідно наголосити, що наднаціональність не є вищем несумісним із нормами та принципами сучасного міжнародного права. Не можливо знайти міжнародно-правову норму, яка б забороняла існування та застосування наднаціональних механізмів. На цьому наголошують і в науці міжнародного права. Зокрема, радянська школа міжнародного права вела мову про те, що: «Держави, в силу свого суверенітету, можуть добровільно піддати міжнародно-правовому регулюванню і контролю певні питання, що відносяться в даний момент до їх внутрішніх справ» [12, с. 35].

У свою чергу, А.С. Фещенко вважав, що саме існування норми, яка б прямо забороняла державам поступати частинною власного суверенітету, якраз би й було неприпустимим втручанням у їх внутрішні справи [8, с. 162]. Інший радянський вчений, П.Т. Бараташвілі ствер-

джував: «Обмеження суверенітету, якщо воно носить взаємний і добровільний характер, не тільки можливе, але й необхідне, так як без цього не можуть будуватися будь-які взаємовідносини між державами» [13, с. 78].

Держави можуть встановлювати можливість поширення дії наднаціональних механізмів в конституційно-правових актах. Наприклад, в преамбулі Конституції Франції 1946 р. містилося положення, щодо того, що: «Франція погоджується з обмеженнями суверенітету, необхідними для організації і захисту миру» [14]. В свою чергу, в Конституції Італії 1947 р. було встановлено, що Італія висловлює свою згоду на: «обмеження суверенітету, необхідне для порядку, що забезпечує народом мир і справедливість» [15]. Нарешті, Основний Закон Федеральної Республіки Німеччина говорить, що: «Федерація може... погодитися на обмеження своїх суверенних прав з метою встановлення та забезпечення мирного і міцного устрою в Європі і у відносинах між народами всього світу» [16].

В той же час, слід наголосити, практично в кожному з цих випадків, передбачаючи можливість обмеження власного суверенітету, держави висловлюють застереження стосовно того, що такі обмеження можуть допускатися лише згідно з принципом взаємності. Так, в Конституцію Франції 1946 р. було включене формулювання «за умови взаємності» [14], а в Конституції Італії було передбачено, що згода на обмеження суверенітету може бути надана винятково: «на умовах взаємності з іншими державами» [15].

Розглядаючи співвідношення наднаціональності із суверенітетом держав, А.С. Фещенко стверджував, що: «пріоритетний характер повноважень органу міжнародного співробітництва не може мати вирішального впливу на суверенітет» [8, с. 170]. На користь цього, на думку вченого, свідчать такі фактори:

1) Держави-члени самостійно і добровільно визнають коло цих повноважень;

2) Держави постійно, через своїх представників, беруть участь в роботі органу і можуть оперативню контролювати і коригувати його діяльність;

3) Держав-члени мають право в будь-який час вийти з цього органу в разі незгоди з політикою, яку той проводить [8, с. 170].

Таким чином, на нашу думку, можна стверджувати, що в першу чергу необхідно наголосити, що головною метою існування та застосування принципу суверенної рівності держав є не тільки забезпечення поваги до суверенітету держав. Він спрямований на гарантування лише одного з аспектів суверенітету, а саме – права держав на рівний правовий статус в порівнянні з іншими державами. В той же час, різні аспекти суверенітету гарантуються і захищаються також й іншими основними принципами міжнародного права, зокрема: принципом невтручання у внутрішні справи держав, принципом територіальної цілісності, принципом непорушності кордонів тощо.

На взаємозв'язку виникнення категорії наднаціональності в міжнародному праві з розвитком міжнародних організацій наголошують і вчені, які досліджують проблему наднаціональності в міжнародному праві. Так, на думку О.М. Шпакович: «...інтеграційні міжнародні організації породили такий юридичний феномен, як над національність» [17].

Зокрема, одним із головних поштовхів для розвитку концепції «наднаціональності» в міжнародному праві

стала інтеграція на європейському континенті. Деякі представники науки міжнародного права навіть вважали процеси створення та розвитку Європейських Співтовариств ключовою подією для появи поняття «наднаціональність», а в радянській юридичній літературі, як відзначав А.С. Фещенко, «наднаціональність» розглядалася в рамках діяльності Співтовариств [8, с. 159].

Тим не менше, на нашу думку, це твердження не є однозначним. Безумовно, міжнародні організації стали поштовхом для розвитку цього явища, однак як фактор правового регулювання міжнародних відносин наднаціональність з'явилася значно раніше. На цьому також наголошують і ті вчені-правники, котрі досліджують це питання. Як слушно зауважував А.С. Фещенко, поняття «наднаціональність» має глибокі корені, а сам факт появи терміну для його позначення лише в ХХ ст. не означає, що поняття не існувало раніше: «...те чи інше явище, може існувати тривалий час, перш ніж для нього підберуть відповідний термін, який закріпиться в правосвідомості і отримає свою легалізацію шляхом його застосування в офіційних міжнародно-правових актах» [8, с. 159].

Ще з часів Середньовіччя папа римський намагався поширити свою владу на суверенних монархів Європи. Згодом, окремі елементи наднаціональності можна простежити у Священній Римській імперії, Німецькому союзу та Священному Союзі. Тому варто констатувати, що ця категорія пройшла тривалу еволюцію в практиці міжнародних правовідносин.

В ХХ ст., в умовах швидких темпів науково-технічного прогресу і розвитку взаємозв'язків між державами на міжнародного співробітництва, постала необхідність в пошуку нових напрямків та форм такої співпраці. Об'єктивно, окрім диспозитивних, вона вимагала і встановлення певних імперативних, наднаціональних механізмів її забезпечення, які б, в різних формах та різних ступенях, обмежували б суверенітет держав. Існування таких механізмів не обмежується виключно і лише міжнародними організаціями. Якщо проаналізувати практику міжнародних правовідносин, можна знайти безліч прикладів існування наднаціональних механізмів в рамках регіональних інтеграційних об'єднань, митних союзів тощо, зокрема Європейського Союзу.

В той же час, в науці міжнародного права так само можна знайти думки вчених, які підтверджують необхідність роздільного дослідження питання наднаціональності в рамках Європейського Союзу та міжнародних організацій. Так, радянський дослідник цього А.С. Фещенко вказував, що «проблема наднаціональності в діяльності Європейських співтовариств (ЕС) піднімається у всіх солідних дослідженнях, присвячених праву міжнародних організацій» [8, с. 159]. І в той же час він зазначав, що необхідно відрізнити ідею наднаціональності, яка присутня в процесах європейської інтеграції, від наднаціонального механізму, який існує в рамках міжнародних організацій.

Такі механізми (у формі певних органів чи процедур) можуть створюватися і в рамках міжнародних договорів.

Одним із найбільш показових прикладів створення та діяльності таких механізмів в рамках міжнародних договорів є конвенційні (договірні) органи, що функціонують згідно з міжнародними договорами з прав людини, що були розроблені та укладені під егідою ООН.

Зокрема, такі договірні механізми у формі Комітетів, діють в рамках Міжнародної Конвенції щодо ліквідації всіх форм расової дискримінації 1965 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. та ін.

До компетенції цих органів відносяться, в тому числі, і повноваження, які можна розглядати в якості наднаціональних. Зокрема, Комітет ООН з прав людини, який створений та діє згідно з нормами Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. та факультативних протоколів до нього, наділений повноваженнями: «приймати і розглядати повідомлення від осіб, які підпадають під його юрисдикцію і які твердять, що вони є жертвами порушень певною державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті» [18, с. 225]. Така юрисдикція поширюється, щоправда, винятково на держав-учасниць Міжнародного Пакту та Факультативного протоколу до нього.

Крім того, в практиці міжнародного права можна знайти приклади існування таких наднаціональних механізмів і на локальному, двосторонньому рівні. Прикладом таких локальних механізмів може служити Союзна держава Росії та Білорусії. Процес інтеграції між Російською Федерацією та Республікою Білорусь розпочався ще в середині 1990-х рр. та згідно з Договором про Співтовариство між Росією та Білоруссю передбачається, що метою інтеграції є формування єдиного економічного простору, синхронізації економічних реформ, формування єдиної законодавчої та нормативно-правової бази, погодження зовнішньої політики, позиції з основних міжнародних питань, взаємодія у забезпеченні безпеки, охорони кордонів і боротьбі із злочинністю [19].

В той же час питання створення наднаціональних органів із відповідними повноваженнями в цьому випадку залишається відкритим, хоча й воно впливає із цілей об'єднання. Як зазначає К.К. Калачян: «Практичне здійснення ідеї Союзної держави вилілося у створення бюрократичних структур, які поки що не тільки не мають тих повноважень, які зазвичай притаманні органам держави, але і не володіють наднаціональними функціями, які відзначаються у органів успішно діють інтеграційних об'єднань» [20].

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що обмеження суверенітету держав, в тому числі і у формі створення та функціонування наднаціональних механізмів є поширеним явищем на сучасному етапі розвитку міжнародного права. На цьому наголошують і в науці міжнародного права, зокрема на думку Е.Л. Кузьміна: «навряд чи в середині ХХ ст. слід намагатися обґрунтувати можливість абсолютного суверенітету, ідеї, що народилася в період абсолютизму...» [21, с. 51].

На необхідності присутності наднаціональних елементів в структурі міжнародних організацій наголошують і вчені, які займаються проблемами наднаціональності. Так, А.С. Фещенко стверджував, що «для ефективного вирішення різних питань міжнародного життя, необхідними є досить складні злагоджені міжнародні процедури, включно з прийняттям обов'язкових рішень і примусових заходів» [8, с. 163].

Вчені висловлюють різні підходи стосовно розуміння змісту природи наднаціональності в міжнародному праві та елементів, які визначальними для неї в контек-

сті практики міжнародних організацій. Наприклад, В. Муравйов вказує, що наприклад П. Хей стверджував, що запорукою наднаціональності є автономний характер міжнародних організацій. Своєю чергою, І. Кунц вважав, що основоположним елементом наднаціональності є передача державами частини своїх повноважень міжнародній організації і наділення останньої функції з їх реалізації [22, с. 4].

Варто розглянути окремі елементи наднаціональності в практиці міжнародних організацій та проаналізувати їх на відповідність принципу суверенної рівності держав. Чи не найбільш показовим та відомим є наднаціональний механізм, який існує та функціонує в рамках Організації Об'єднаних Націй. Вище в нашій роботі вже розглядалося питання відповідності особливого статусу постійних держав-членів Ради Безпеки ООН принципу суверенної рівності держав, в цій же частині буде проведено дослідження відповідності цьому принципу компетенції самої Ради Безпеки, як центрального органу Організації.

Як відомо, рішення Ради Безпеки виділяються з-поміж рішень інших міжнародних організацій тим, що вони є обов'язковими для виконання всіма державами-членами організації. Відповідні положення закріплені в Статуті Ради Безпеки ООН. Так, п. 1 ст. 24 Статуту ООН передбачає, що Рада Безпеки, виконуючи обов'язки з підтримки міжнародного миру та безпеки, діє при цьому від імені держав-членів ООН [23, с. 35]. У свою чергу, згідно зі ст. 25 Статуту ООН, держави-члени Організації зобов'язані підкорятися рішенням Ради Безпеки ООН і виконувати їх. Зміст цих рішень передбачений в ст.ст. 41-42 Статуту ООН, і вони включають в себе введення санкцій або ж застосування сили для підтримання миру та безпеки [23].

В науці міжнародного права точаться активні дискусії щодо юридичних та фактичних наслідків наділення Ради Безпеки правом приймати такі рішення, а також щодо відповідності цих фактів принципу суверенної рівності держав. Так, французький правник К. Кольяр був переконаний, що: «приймаючи рішення у відповідності з положеннями... ст. 41 і 42, Рада Безпеки діє як урядовий орган, як свого роду «надуряд»...» [24, с. 20].

Справді, незаперечним є той факт, що така компетенція Ради Безпеки ООН носить елементи наднаціонального характеру. В той же час, ми вважаємо, що навряд чи доцільно стверджувати, що такі спеціальні імперативні повноваження Ради Безпеки ООН надають цьому органу характер «надуряду» чи «світового уряду». В першу чергу це зумовлено тим, що правовий статус Ради Безпеки закріплений в Статуті ООН. У цьому документі не йдеться ані про те, що Рада Безпеки повинна відігравати роль т. зв. «надуряду», ані про жодні додаткові функції чи повноваження, які могли б привести до такого висновку.

Інші вчені так само наголошують на тому, що така компетенція Ради Безпеки ООН має цілу низку обмежень. Зокрема, угорський науковець Л. Валкі наголошував, що ці повноваження Ради Безпеки обмежені порядком їх реалізації: «...ООН наділена компетенцією, обов'язковою для всіх держав-членів тільки за надзвичайних обставин, коли необхідно дати відсіч агресору»

приймати обов'язкові для виконання рішення такої обмеженою за предметною сферою і стосується виключно питань підтримання міжнародного миру та безпеки. На його думку в цьому випадку «...мова йде не про передачу суверенітету від держав-членів до міжнародної організації, а про його часткове, взаємне, рівне, добровільне обмеження з метою підвищення ефективності дій, направлених на ліквідацію загрози миру, порушень миру та актів агресії».

На нашу думку, існує ще ціла низка факторів, які слугуючи бар'єрами для компетенції Ради Безпеки ООН із прийняття рішень, обов'язкових для її держав-членів, водночас будучи гарантіями дотримання принципу суверенної рівності держав. До таких, зокрема, можна віднести рівне представництво різних регіонів світу в Раді Безпеки ООН. Як відомо, на сучасному етапі крім 5 постійних членів, в Раду входять також і п'ять від країн Африки та Азії, один від Східної Європи, дві від держав Латинської Америки, два від країн Західної Європи [26].

Таке представництво покликане не тільки встановити географічний паритет, а й гарантувати дотримання інтересів держав, що представляють різні цивілізаційні культури, ідеології, правові та економічні системи тощо. Як і у випадку формування персонального складу Міжнародного Суду ООН, про що мова йшла вище, такий спосіб вибору членів можна розглядати, в тому числі, і як одну із форм дотримання принципу суверенної рівності держав.

Іншим фактором, який обмежує наднаціональні повноваження Ради Безпеки, може служити також і право вето постійних членів Ради Безпеки ООН, що вже теж само розглядалося в попередньому розділі. Воно належить 5 державами, які представляють різні регіони світу, а також мають значні політичні та економічні відмінності. Кожна з них може заблокувати прийняття Радою Безпеки рішення обов'язкового для всіх держав-членів. Це гарантує прийняття максимально можливо збалансованого рішення, що так само має на меті забезпечити суверенну рівність держав-членів ООН та їх інтересів.

Крім того, якщо розглядати випадки прийняття рішень Радою Безпеки ООН щодо застосування сили, так само можна відзначити, що мандат миротворчих сил Організації допускає лише проведення операцій наступального та гуманітарного характеру. Лише нещодавно у зв'язку з критичною ситуацією, яка склалася в Демократичній Республіці Конго, вони отримали право на здійснення заходів наступального характеру [27].

В науці міжнародного права теж наголошують на обмеженому характері особливих повноважень Ради Безпеки, що зумовлено, в першу чергу, тими факторами, про які вже йшла мова вище, зокрема правом вето постійних членів Ради. Багато вчених висловлюють свій скепсис щодо цього механізму наднаціональності в рамках ООН. Так, А. Фещенко наголошував, що «наднаціональний механізм виявився повністю невідповідним в рамках універсальної міжнародної організації». В свою чергу, К. Кольяр вважав, що положення глави VII Статуту ООН щодо особливих повноважень Ради Безпеки ООН є: «музейним експонатом міжнародних організацій» [24, с. 164].

концепції в міжнародних правовідносинах в контексті права, дають змогу виділити три основні передумови, за яких існування та функціонування наднаціональних механізмів не суперечитиме цьому принципу:

- наднаціональні механізми повинні встановлюватися на рівних для всіх держав умовах і в подальшому застосовуватися однаковою чином по відношенню до всіх держав, які підпадають під дію їх функцій;
- для створення та функціонування наднаціональ-

них механізмів необхідною передумовою є згода держав. Без цієї згоди, існування наднаціональних механізмів буде нелегітимним і здійснення їх функцій, щодо окремих держав буде неможливим;

- наднаціональні механізми можуть функціонувати лише в межах функцій, які були їм надані при їх створенні. Наднаціональність повноважень окремих органів чи організацій носить функціональний характер і в жодному випадку не може розглядатися як абсолютна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шпакович О.М. Наднаціональність як правова категорія / О.М. Шпакович // *Європейські студії і право*. -2010. – № 2(6). – [Електронний ресурс]. Цит. 20.05.2013. Режим доступу. -<http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/esp/20102/10shomnprk.pdf>.
2. Моисеев А. А. Надгосударственность в современном международном праве. / А.А. Моисеев – М.: Научная книга, 2001. – 287 С.
3. Богданов О.В. Совет Экономической Взаимопомощи. Основные правовые проблемы / Богданов О.В., Миронов Н.В., Талалаев А.Н., Токарев П.А., и др.; Отв. ред.: Усенко Е.Т. – М.: Наука, 1975. – 408 с.
4. Моисеев А.А. Надгосударственность европейского союза в контексте мирового культурного развития / А.А.Моисеев // *Диалог культур в условиях глобализации: XII Международные Лихачевские научные чтения, 17-18 мая 2012 г.* – 2012. – Т. 1: Доклады. – С. 267-271.
5. Усенко Е.Т. О договорной компетенции СЭВ / Е.Т. Усенко // *Советское государство и право*. – 1979. – № 6. – С. 98-106.; Фещенко А.С. Явление наднациональности в деятельности международных организаций / А.С.Фещенко // *Советский ежегодник международного права*. 1987. – М.: Наука, 1988. – С. 159-171.; Шпакович О.М. Наднаціональність як правова категорія / О.М. Шпакович // *Європейські студії і право*. – 2010. – № 2(6). – [Електронний ресурс]. Цит. 20.05.2013. Режим доступу. – <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/esp/20102/10shomnprk.pdf>.; Шперун Х. В. До питання про наднаціональність Міжнародного валютного фонду / Шперун Х.В. // *Часопис Київського університету права*. – 2012. – №2. – С. 371-373.; Яковлев И.И. *Международный орган по морскому дну* / Яковлев И.И.; Отв. ред.: Аваков М.М. – М.: *Международ. отношения*, 1986. – 160 с.
6. Черниченко СВ. Борьба с нарушениями прав человека и международные процедуры // *Советское государство и право*. – 1980. № 1. – С. 91-99.
7. Богданов О.В. Совет Экономической Взаимопомощи. Основные правовые проблемы / Богданов О.В., Миронов Н.В., Талалаев А.Н., Токарев П.А., и др.; Отв. ред.: Усенко Е.Т. – М.: Наука, 1975. – 408 с.
8. Фещенко А.С. Явление наднациональности в деятельности международных организаций / А.С. Фещенко // *Советский ежегодник международного права*. 1987. – М.: Наука, 1988. – С. 168. (С. 159-171).; Шибаква Е.А. *Право международных организаций. Вопросы теории* / Е.А. Шибаква – М.: *Международ. отношения*. 1986. – 160 с.
9. Энтин М. Л. Международные организации и проблема наднациональности / М.Л. Энтин // *Мировая экономика и международные отношения*. – 1988. – № 9. – С. 135.
10. Моисеев А.А. Надгосударственность европейского союза в контексте мирового культурного развития / А.А. Моисеев // *Диалог культур в условиях глобализации: XII Международные Лихачевские научные чтения, 17-18 мая 2012 г.* – 2012. – Т. 1: Доклады. – С. 267-271.
11. Богданов О.В. Совет Экономической Взаимопомощи. Основные правовые проблемы / Богданов О.В., Миронов Н.В., Талалаев А.Н., Токарев П.А., и др.; Отв. ред.: Усенко Е.Т. – М.: Наука, 1975. – 408 с.
12. *Курс международного права: Основные принципы международного права*. В 7-ми томах. Т. 2 / Игнатенко Г.В., Карташкин В.А., Клименко Б.М., Лукашук И.И., и др.; Отв. ред.: Лукашук И.И. – М.: Наука, 1989. – 239 с.
13. Баратишвили Д.И. *Американские теории международного права* / Бараташвили Д.И. – М.: Госюриздат, 1956. – 113 с.
14. PREAMBLE TO THE CONSTITUTION OF 27 OCTOBER 1946 // [Electronic source]. Cit. 05.03.2013. Retrieved from -[http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank mm/anglais/cst3.pdf](http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/cst3.pdf).
15. Constitution of the Italian Republic // [Electronic source]. Cit. 05.03.2013. Retrieved from -<http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione inRlese.pdf>.
16. Основной закон Федеративной Республики Германия // [Электронный ресурс]. Цит. 05.03.2013. Режим доступа – <http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/BRD.HTM>.
17. Шпакович О.М. Наднаціональність як правова категорія / О.М. Шпакович // *Європейські студії і право*. – 2010. – № 2(6). – [Електронний ресурс]. Цит. 20.05.2013. Режим доступу. – <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/esp/20102/10shomnprk.pdf>
18. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права ООН від 16.12.1966 // *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. – 1990 р. – № 1. – С. 225.
19. Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Республикой Беларусь и Российской Федерацией от 21 февраля 1995 г. // [Электронный ресурс]. Цит. 05.03.2013. Режим доступа -<http://pravo.levonevsky.orR/bazabv/mcloRov/meRd3840.htm>.
20. Калачян К.К. Союзное Государство Белоруссии и России (международно-правовые проблемы создания) / К.К. Калачян // [Электронный ресурс]. Цит. 05.03.2013. Режим доступа <http://www.yurclub.rU/docs/pravo/1103/l.html>
21. Кузьмин Э.Л. *Мировое государство: иллюзии или реальность?. Критика буржуазных концепций суверенитета* / Кузьмин Э.Л. – М.: *Международ. отношения*. 1969. – 200 с.
22. Муравйов В.И. *Международные организации – специфические субъекты международного права* / В. И. Муравйов. – К. : УМК ВО. 1990. – 396 с.
23. *Устав Лиги Наций / Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных с иностранными государствами: Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу после 1 января 1933 года*. Вып. 8 / Сост. и ред.: Броун В.О., Сабанин А.В. – М.: Изд. НКВД, 1935. – С. 35-49
24. Кольяр К. *Международные организации и учреждения*. Перевод с французского: / Кольяр К.; Пер.:Луковникова З.И., Маликова А.С.; Под ред. и со вступ. ст.: Шкунаев В.Г. – М.: Прогресс, 1972. – 632 С.
25. Valki L. Sovereignty supranationality and decision-making / L. Valki // *Questions of international law*. – 1970. – P.270.
26. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН №1995 (XVIII) от 17.12.1963. / Генеральная Ассамблея ООН. -[Электронный ресурс]. Цит.09.05.2012. Режим доступа-[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/1991\(XVIII\)&Lanfi=R](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/1991(XVIII)&Lanfi=R).
27. Миротворці ООН в Конго отримали право на наступальні операції // *РБК-Україна*. – [Електронний ресурс]. Цит. 09.06.2012. Режим доступу – <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/mirotvortsy-oon-v-dr-kongo-poluchili-pravo-na-nastupatelnye-29032013103300>.